

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Projekt: Inovace oboru Mechatronik pro Zlínský kraj Registrační číslo: CZ.1.07/1.1.08/03.0009

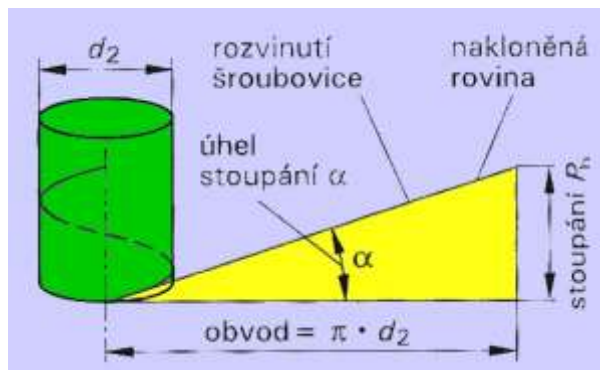
SPOJE ŠROUBOVÉ

Šroubové spoje patří mezi nejstarší a nejpoužívanější rozebíratelné spoje se silovým stykem. Všechny spojovací součástky šroubových i ostatních rozebíratelných spojů jsou **normalizované**.

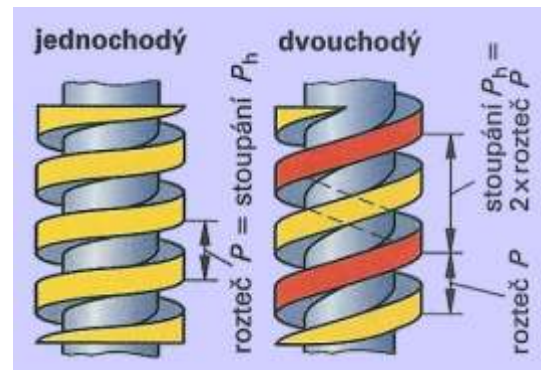
Funkční plochou každého šroubu a matice je **závit**.

ZÁVIT:

- Je nakloněná rovina navinutá na vnější válcovou plochu šroubu, nebo vnitřní válcovou plochu otvoru matice. Závit má tvar šroubovice. Úhel, který svírá základna (obvod) a rozvinutá šroubovice, je **úhel stoupání závitu** α (obr. 1);
- podle funkce (účelu použití) závity dělíme na **spojovací** a **pohybové**;
- podle počtu chodů šroubovice máme závity **jednochodé** a **vícechodé** (obr. 2);
- podle směru stoupání šroubovice rozlišujeme závity na **pravé** a **levé**.

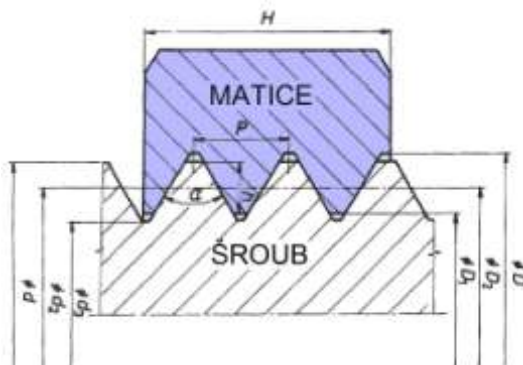

Obr. 1 Šroubovice

Obr. 2 Jednochodý a dvouchodý závit

Mezi nejdůležitější *geometrické charakteristiky* závitů patří tyto veličiny:

velký průměr závitu šroubu $\varnothing d$ - matice $\varnothing D$
střední průměr závitu šroubu $\varnothing d_2$ - matice $\varnothing D_2$
 ($\varnothing d_2 = \varnothing D_2$)
malý průměr závitu šroubu $\varnothing d_3$ - matice $\varnothing D_3$
 h – nosná hloubka závitu
 P – rozeť závitu, stoupání závitu
 α - vrcholový úhel
 H – výška matice

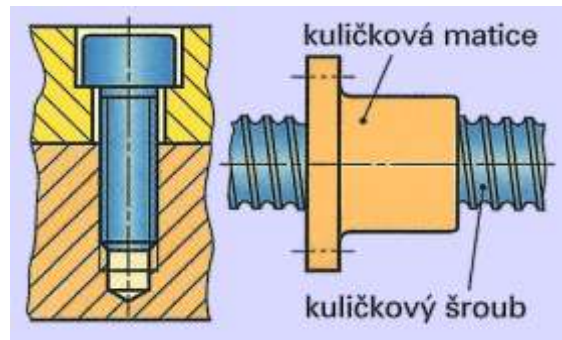
Podle funkce se závity dělí na dvě základní skupiny:

a) Spojovací závity

- metrický, Whitworthův, trubkový, Edisonův, pancéřový.
- slouží ke spojování dílů. Jsou vytvářeny na konstrukčních dílech a na šroubech a maticích.

b) Pohybové závity

- lichoběžníkový rovnoramenný, lichoběžníkový nerovnoramenný, oblý, kuličkový.
- slouží k přenášení kroutícího pohybu na přímočarý pohyb.

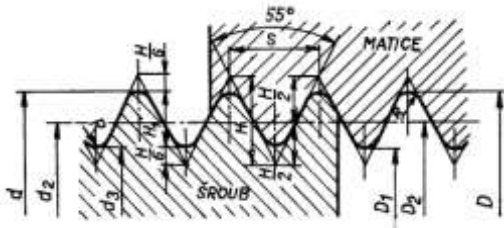
Obr. Spojovací a pohybový závit

Druhy závitů, jejich profily a označení

Profil závitu je tvar, který dostaneme, rozřezeme-li šroub podélně ve směru osy.

<p>METRICKÝ ZÁVIT „M“</p>	<p>Profil metrického závitu tvoří rovnoramenný Δ. Vrcholový úhel závitu $\alpha = 60^\circ$. Metrické závity rozdělujeme na <i>závity s hrubou roztečí</i>, tzv. metrické závity základní řady. Označují se písmenem „M“ a jmenovitým průměrem d [mm] např.: M8; M10; M16... A metrické závity <i>s jemnou roztečí</i>, které se označují $Md \times P$ např. M16x1,5. Za jmenovitým ϕ se uvádí rozteč ($\dots \times 1,5$). Levý závit musí být označen písmeny „LH“ (Left Hand), např. M16-LH.</p>
	<p>Má obdobný profil jako závit metrický. Liší se pouze vrcholovým úhlem $\alpha = 55^\circ$ a zaoblením hran profilu závitu. Značí se písmenem „W“, za které se udává velikost velkého ϕ závitu v anglických palcích ($1'' = 25,4 \text{ mm}$). Např. W3/8". Stoupání se vyjadřuje v počtu závitů na 1 palec délky. Whitworthův závit se dnes používá v Británii a v Austrálii. V ČR u fotografických stativů (W 1/4 a W 3/8) a zcela výjimečně při opravách starších strojů a automobilových veteránů.</p>
<p>WHITWORTŮV ZÁVIT „W“</p>	

TRUBKOVÝ ZÁVIT „G“

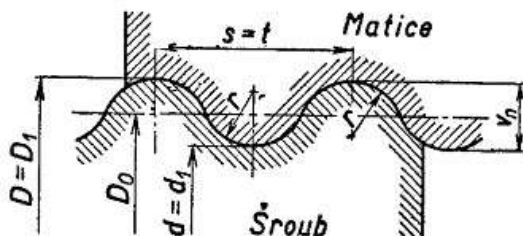

Má stejný profil jako závit Whitworthův. Používá se nař. u trubek pro rozvody plynu, vody a topení. Značí se písmenem „G“, za které se uvede světlost trubky, tj. velikost vnitřního průměru trubky v anglických palcích.

Např. G3/4“.

EDISONŮV ZÁVIT „E“

Edisonův závit je závit se zaoblením (profil je složen z kruhových oblouků). Značí se velkým písmenem **E**, za nímž následuje číslovka udávající průměr v mm. Edison jím roku 1881 vybavil žárovku. Závit patří mezi standardizované závity.

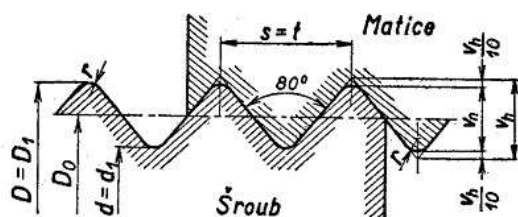
Příklady užití:

E14 - malá svítidla, na síťové napětí 230 V (mignon)

E27 - svítidla na síťové napětí 230 V, lze se s ním setkat nečastěji (žárovky, úsporné zářivky)

PANCÉŘOVÝ ZÁVIT „P“

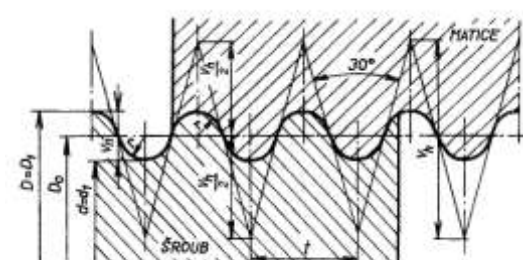
Užívá se při spojování ochranných trubek u průmyslových elektroinstalací a v kabelových průchodkách.

V technické dokumentaci se značí **P d**, **d**...jmenovitý vnitřní průměr v [mm].

Např. **P16**; **P21**... .

Jeho vrcholový úhel $\alpha = 80^\circ$.

OBLÝ ZÁVIT „Rd“

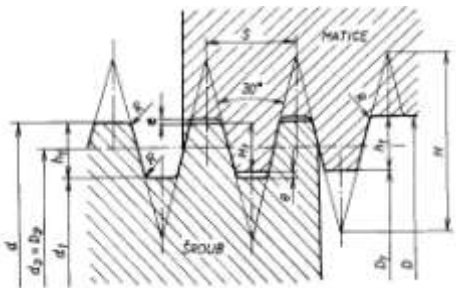

Oblý závit je určen pro součásti fungující za těžkých podmínek při značném znečištění např. písek apod.

Použití - spojovací šrouby (táhla) u železničních vozů, šrouby k velkým ventilům a šoupátkům.

Označení oblého závitu $D = 40$ [mm]: **Rd 40**

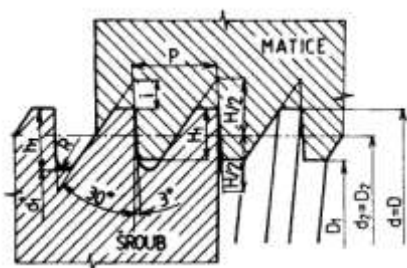
LICHOBĚŽNÍKOVÝ ROVNORAMENNÝ ZÁVIT „Tr“

Jeho nejrozšířenější využití je u pohybových šroubů pro vytvoření lineárního pohybu. Úkolem šroubů s těmito závity je snadno pohybovat strojními součástmi a přesně je vést. Používají se např. jako vodící šrouby u obráběcích strojů. Funkční částí trapézového šroubu je rovnoramenný lichoběžníkový závit s vrcholovým úhlem 30°. Příklad označení: např. **TR 10x2, TR 16x4, TR 32x6**

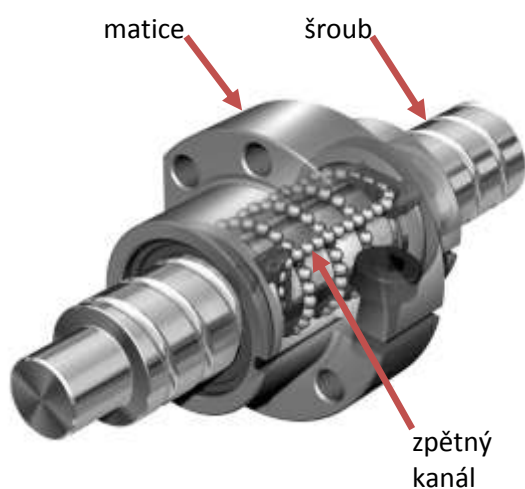
LICHOBĚŽNÍKOVÝ NEROVNORAMENNÝ ZÁVIT

Dobře zachycuje jednostranné tlaky. Použití – pohybové šrouby vřetenových lisů, šrouby zdvihacích zařízení.

Příklad značení: **S 48x8, S70x10**

KULIČKOVÝ ŠROUB „K“

Kuličkové šrouby slouží k převodu otáčivého pohybu na přímočarý. Povrch šroubu i matice je v drahách kuliček kalený a broušený. Protože se kuličky při otáčení šroubu posouvají z jednoho konce závitu matice na druhý, musí být zajištěn jejich cyklický pohyb zpětným kanálem.

Kuličkové šrouby se používají hlavně pro posuvy suportů CNC obráběcích strojů

Příklad značení: **K 63x10**

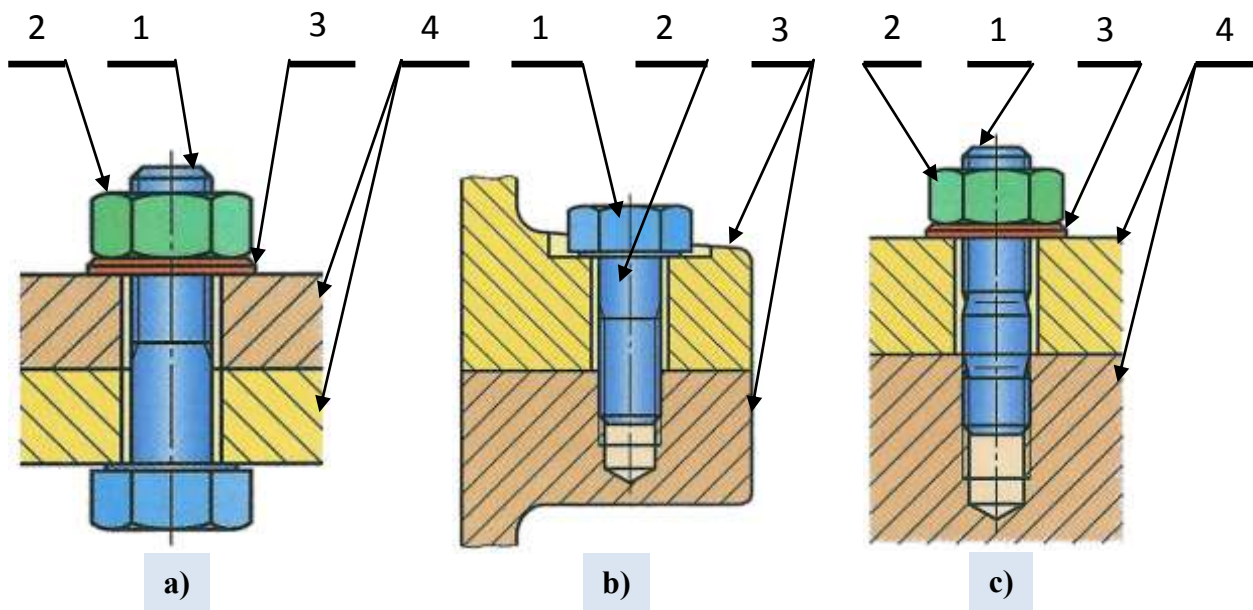
Přednosti kuličkových šroubů:

- Lehký chod s malým třením
- Nastavitelná vůle
- Velká tuhost i při velkém odporu posouvaného dílu

Základní druhy šroubových spojů:

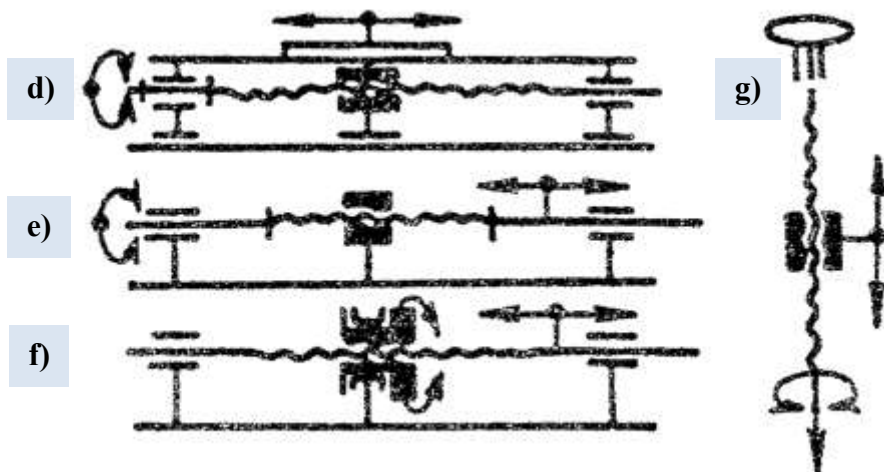
1. spojovací šrouby:

- a) Spoj šroubem s hlavou a maticí:
1-šroub se šestihrannou hlavou, 2-matice, 3-podložka, 4-spojované součásti.
- b) Spoj zašroubovaným šroubem s hlavou:
1-hlava šroubu, 2-dřík šroubu, 3-spojované součásti.
- c) Spoj závrtným šroubem a maticí:
1-závrtný šroub, 2-matice, 3-podložka, 4-spojované součásti

2. Pohybové šrouby

- d) Šroub se otáčí a matice se posouvá
- e) Šroub se otáčí a posouvá
- f) Matice se otáčí a šroub se posouvá
- g) Matice se posouvá a šroub se otáčí

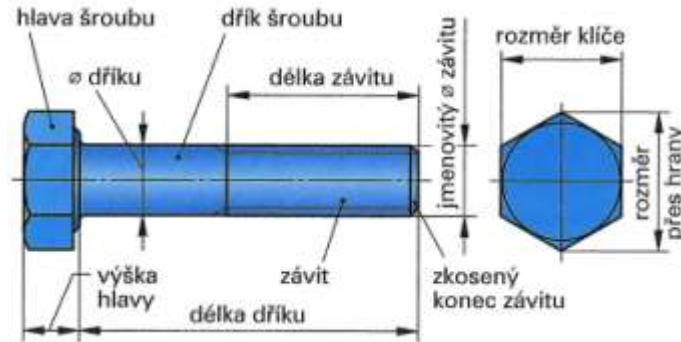

ŠROUBY

Výběr šroubů, podložek a matic je podrobně uveden ve STROJNICKÝCH TABULKÁCH.

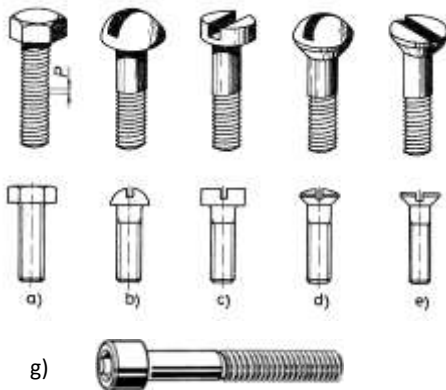
Šrouby dělíme podle použitelnosti, tvaru hlavy, rozměru dřívku a závitu.

Šroub se šestihrannou hlavou – popis

Rozdělení šroubů podle tvaru hlavy:

a) Šrouby do kovu

Dělí se podle tvaru hlavy, jmenovitého ϕ závitu a délky dřívku:

- a) šroub se šestihrannou hlavou
- b) šroub s půlkulatou hlavou
- c) šroub s válcovou hlavou
- d) šroub s čokkovitou hlavou
- e) šroub se zápustnou hlavou
- f) šroub s vnitřním šestihranem

Šrouby s šestihrannou hlavou a šrouby s válcovou hlavou s vnitřním šestihranem jsou nejpoužívanějšími šrouby ve strojírenství.

b) Šrouby do dřeva – vruty

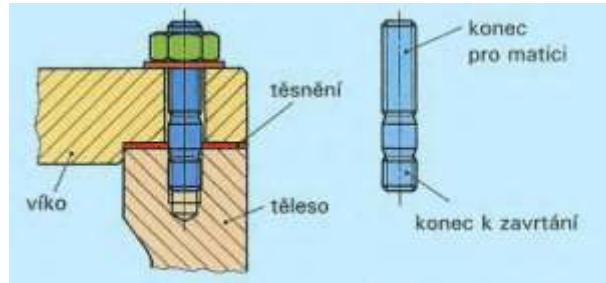
Dělí se jako šrouby do kovu zejména podle tvaru hlavy, ϕ a délky. Často jsou používány vruty se zápustnou hlavou s křížovou drážkou.

Rozdělení šroubů podle tvaru dřívku:

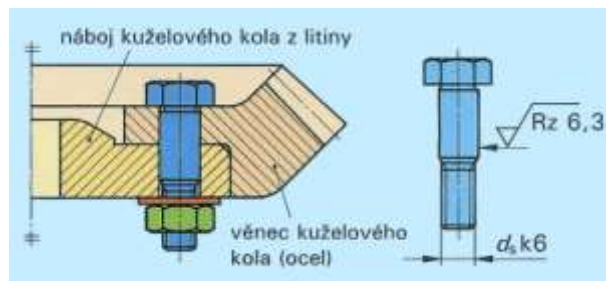
a) Závrtné šrouby

Závrtné šrouby se používají tehdy, musí-li se spoj často uvolňovat. (Např. montáž a demontáž víka). Závrtný šroub zůstává zašroubován v tělese, povoluje se matice.

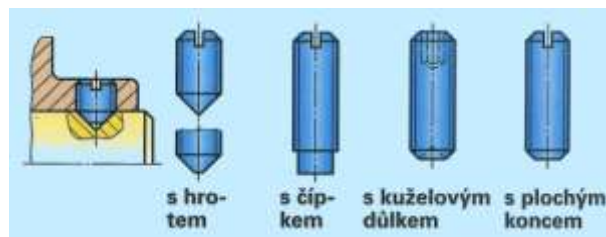
b) Lícované šrouby

Lícované šrouby se používají, když musí šroubový spoj zachycovat příčné síly, nebo jestliže má být zajištěna vzájemná poloha součástí. Dřík šroubu je broušený, díra musí být vystružená

c) Šrouby stavěcí

Používají se např. na zajištění polohy náboje na hřídeli. Jejich konce jsou většinou zakalené a mají různé tvary.

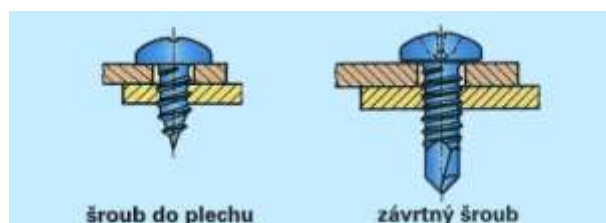

d) Šrouby do plechu

Mají závit s ostrými hranami a velkým stoupáním. Používají se pro spojování plechů do tloušťky 2,5 mm. Při zašroubování vytvářejí vnitřní závit, jsou tedy **samořezné**.

e) Závrtné šrouby

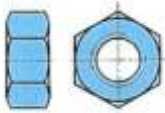

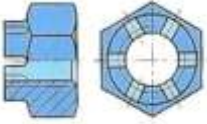
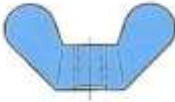

Podobají se šroubům do plechu, mají navíc vrtací hrot pro vrtání díry pro závit.

MATICE

Ke šroubovým spojům se používají MATICE, (přehled matic - strojnické tabulky).
Matice jsou normalizované součásti, dělí se podle tvaru, provedení a účelu, ke kterému slouží.
Mají vyřezaný vnitřní závit stejného druhu a velikosti jako závit na šroubu.

Základní druhy matic:

Tvar	Použití
	Šestihranná matice Ve spojení se šrouby s šestihrannou hlavou, případně s jinou hlavou a se závrtnými šrouby.
	Uzavřená matice Zabraňuje poškození a korozi konce závitu. Chrání před zraněním ostrými konci šroubu.
	Rýhovaná matice Umožňuje snadné uvolňování rukou.
	Převlečná matice Pro šroubové spoje trubek s čelními sedly a těsněním.
	Korunová matice Má drážky pro zajištění polohy závlačkou proti uvolnění.
	Křídlatá matice Umožňuje snadné povolování i utahování rukou, např. u svěrek.
	Kruhová matice Pro nastavení a seřizování axiální vůle
	Závěsná matice Použití jako závěsné oko k přepravě strojů pomocí zvedacích, či manipulačních zařízení

Podmínky pro spojení šroubu a matice:

- Stejný rozměr závitu
- Stejný profil závitu

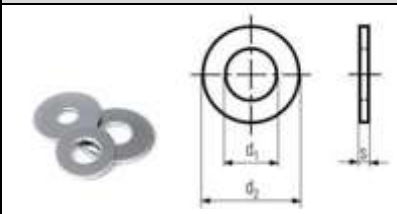
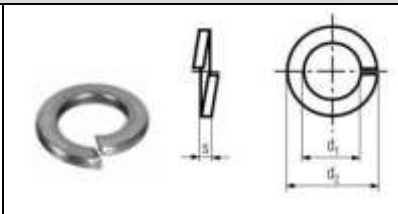
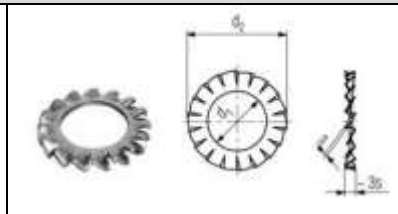
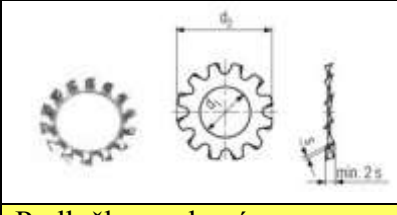
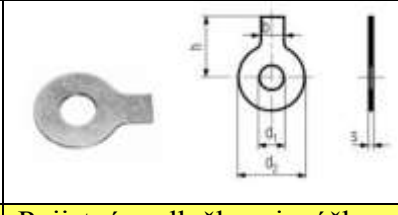
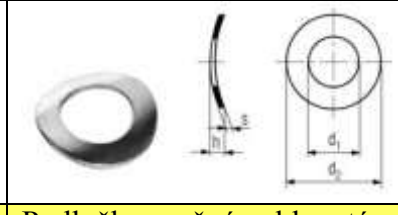
PODLOŽKY

Pod hlavy šroubů a matic se často dávají podložky.

Podložky jsou normalizované součásti a jsou přiřazeny ke šroubům. Jejich podrobný přehled lze najít ve strojnických tabulkách.

Účel a význam podložek:

- 1) estetický význam – chrání plochy (lakované) proti poškození
- 2) zajišťovací – vytváří tlak v šroubu a brání proti povolení
- 3) vyrovnává nerovnosti povrchu a rozkládá tlak na větší plochu

Nejčastěji používané tvary podložek		
		
Podložky ploché	Podložka pérová	Podložka vějířovitá
		
Podložka ozubená	Pojistná podložka s jazýčkem	Podložka pružná vyklenutá

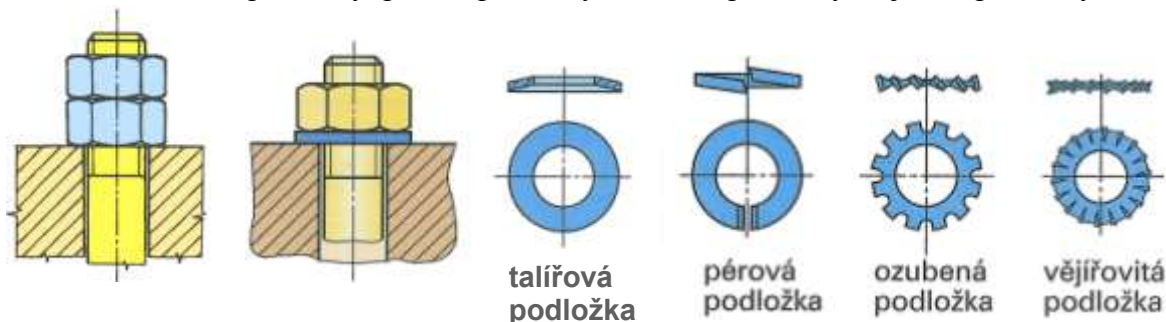
Jištění šroubových spojů

Všechny závity spojovacích šroubů jsou samosvorné. To znamená, že při klidném zatížení se nemůže šroubový spoj samovolně uvolnit, a to v důsledku tření. Utažením matice nebo šroubu vzniká mezi závity tření, bránící uvolnění spoje.

Většinou jsou však spoje vystaveny dynamickému zatížení, otřesům a chvění. Za těchto podmínek se může spoj uvolnit. Abychom tomu zamezili, používají se různé způsoby pojištění šroubových spojů:

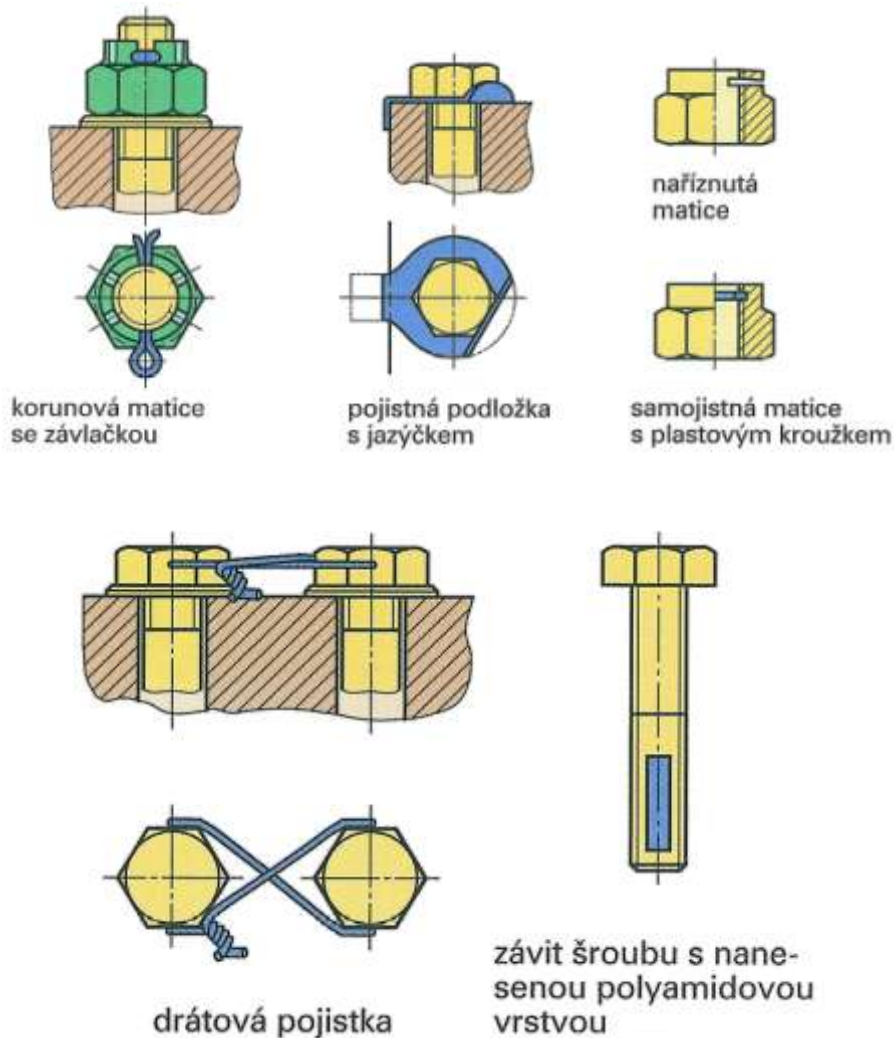
1. Pojištění se silovým stykem – třením

Podstata pojištění se silovým stykem spočívá ve zvětšení tření pomocí např. dvou matic, talířové podložky, pérové podložky, ozubené podložky, vějířové podložky

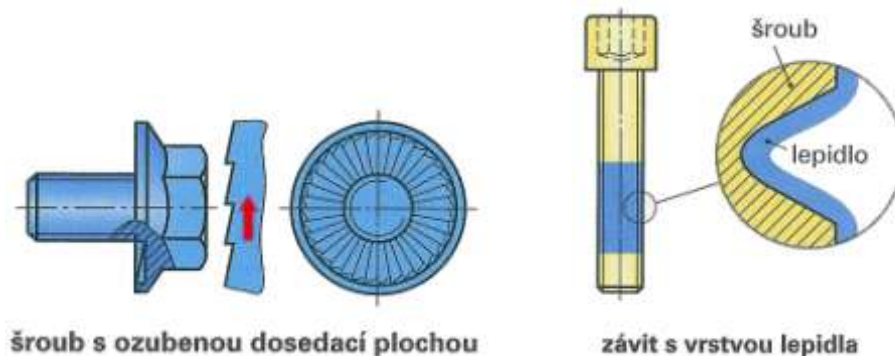
2. Pojištění s tvarovým stykem - mechanické zajištění

K mechanickému zajištění šroubových spojů se používají např. korunové matice se závlačkou, pojistné podložky s jazýčkem, naříznuté matice, matice s plastovými kroužky, drátové pojistky a plastem potažené šrouby.

3. pojištění s materiálovým stykem

Pro jištění šroubových spojů proti otáčení se používají šrouby a matice s ozubenou dosedací plochou a [lepidla](#). Lepidla na pojištění závitů najdete i [zde](#) (str. 10).

Poznámka: Šrouby a šroubové spoje také [zde](#) a [zde](#) včetně výpočtu.